

KRYSTIAN ZIAJA

Wydział Teologiczny, UO

Analiza literacko-egzegetyczna wyroczni Ha 2,1-4¹

Literary and exegetical analysis of the oracle of Ha 2,1-4

Abstract

At the prophet Habakuk we come across an interesting oracle saying, which is contained in verses 2,1-4. It contains the words of God, who reveals that "He who is not righteous disappears, but the righteous remains alive because of his faithfulness in the Old Testament, we find many passages in which concepts such as "faith", "life", "righteous" appear (e.g.: Ps 15; Isa 9,6; 11,4; 30,15; Jer 5,1; 23,5; Ez 18,5-26; Prv 12,10; Mi 6,8; Am 5 4; 5,24).

This text of the Habakuk Book also deserves attention because the words mentioned above, spoken by God, are quoted three times in the New Testament, namely: Rome 1,17; Ga 3,11; Heb 10,38. In this respect the meaning of the statements is so very interesting. In the present article is first the critical literary analysis of the text carried out Ha 2,1-4 (author and the time of its activity; content; literary form). Then the exegetical analysis Ha 2,1-4 (preparation for the acceptance of the Yahweh – word Ha 2,1-3; word Yahweh Ha 2,4).

Keywords: Habakuk; faith; life; righteous;

Literarisch-exegetisch Analyse des Orakelspruch Ha 2,1-4

Abstrakt

Beim Prophet Habakuk stoßen wir auf einen interessanten Orakelspruch, der in den Versen 2,1-4 enthalten ist. Er beinhaltet die Worte Gottes, der offenbart, dass „Wer nicht rechtschaffen ist, schwindet dahin, der Gerechte aber bleibt wegen seiner Treue am Leben im Alten Testament finden wir viele Stellen, in denen die Begriffe, wie „Glaube“, „Leben“, „gerecht“ auftreten (z. B.: Ps 15; Jes 9,6; 11,4; 30,15; Jer 5,1; 23,5; Ez 18,5-26; Prv 12,10; Mi 6,8; Am 5 4; 5,24).

¹ Artykuł opublikowany w: G. PINDUR, P. PINDUR (red.), „Czyn... człowieka odda mu zapłatę” (Prz 12,14b). *Księga pamiątkowa ku czci księdza profesora Józefa Homerskiego*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 1999, s. 243–253.

Dieser Text des Habakuk-Buches verdient auf Aufmerksamkeit gleichfalls deswegen, weil die oben angeführten Worte, ausgesprochen von Gott, sind dreimal im Neuen Testament zitiert, nämlich: Rom 1,17; Ga 3,11; Hebr 10,38. In Hinsicht darauf ist der Sinn der Aussagen so sehr interessant. In dem vorliegenden Artikel ist zumachst die kritisch-literarische Analyse des Textes durchgeführt Ha 2,1-4 (Autor und die Zeit seiner Aktivität; Inhalt; Literaturform). Anschließend die exegetische Analyse Ha 2,1-4 (Vorbereitung zur Annahme des Jahwe – Wortes Ha 2,1-3; Wort Jahwe Ha 2,4).

Schlüsselwörter: Habakuk; Glaube; Leben; Rechtschaffene;

W Księdze proroka Habakuka spotykamy się z interesującą wyrocznią, która jest zawarta w w. 2,1-4. Zawiera ona słowa Boga, który objawia, że „zginie człowiek, który nie jest sprawiedliwy, a sprawiedliwy zostanie przez swoją wierność przy życiu”. W Starym Testamencie znajdujemy wiele miejsc, w których występują pojęcia: „wiara”, „życie”, „sprawiedliwy” (np. Ps 15; Iz 9,6; 11,4n; 30,15; 33,15; Jr 5,1; 23,5; Ez 18,5-26; Prz 12,10; Mi 6,8; Am 5,4; 5,24).

Ten tekst Księgi Habakuka zasługuje na uwagę również dlatego, że przytoczone wyżej słowa wypowiedziane przez Boga są trzykrotnie cytowane w Nowym Testamencie, a mianowicie: Rz 1,17; Ga 3,11; Hbr 10,38. Z tego względu sens tej wypowiedzi jest tak bardzo interesujący.

W niniejszym artykule ograniczymy się do omówienia problematyki literackiej i egzegetycznej Ha 2,1-4.

1. Analiza krytyczno-literacka perykopy Ha 2,1-4

1.1. Autor i czas jego działalności

Wiadomości o Habakuku² dostarcza nam tylko 1,1. Nazywa on go prorokiem. Na podstawie treści Księgi noszącej jego tytuł możemy wnosić, że jako prorok przeżywał widzenia Boże, do których wewnętrznie się przygotowywał (por. 2,1-2). Umiał rozróżnić własne myśli od boskich³.

² Termin „Habakuk” może pochodzić od hebrajskiego słowa חֲבַקֻּק (= „uścisk” od חֲבַקַּק = „objąć”, „uściskać”). Takiego zdania jest św. Hieronim. Istnieją również opinie wywodzące ten wyraz od słowa akkadyjskiego *hambaguqu*, które oznacza roślinę warzywną, prawdopodobnie ogórek. Miałoby się wydawać rzeczą dziwną, że Judejczyk nosi imię akkadyjskie, ale ze zwyczajem nadawania imion w tym języku spotykamy się w Judei od czasów Manassego. Różne kodeksy przekładu greckiego LXX oddają to imię słowami Ἀββακουμ, Ἀββακουμ, (ὁ πατήρ ἀνεστη LXX⁶¹³). Istnieją opinie, mało prawdopodobne, które sugerują, że Habakuk był owym synem Sunamitki, którego cudownie wskrzesił Elizeusz (2 Krl 4,16-37), lub że Habakuk urodził się w Betsur w pokoleniu Symeona i był tym, który zaniósł posiłek dzięki mocy Anioła Bożego Danielowi do jaskini lwów (Dn 14,33-39).

³ Por. W. RUDOLPH, *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, KAT, Berlin 1977, 193.

Co do czasu działalności Habakuka, to przyjmuje się na ogół, że działał on pod koniec VII w. przed Chr., opierając się na wzmiance o Chaldejczykach (Ha 1,6).

Skarga proroka była skierowana przeciwko Asyryjczykom, którzy panowali jeszcze nad światem i byli źródłem wszelkiego zła. Jednak pojawia się już na horyzoncie potęga państwa babilońskiego, które stawi skuteczny opór przeciw supremacji asyryjskiej.

O. Eissfeldt uważa, że lata 625–612 p.n.e. to czas, w którym można umieścić działalność proroka Habakuka.

Trochę inny okres działalności Habakuka, choć zbytnio nieodbiegający od lat podanych przez O. Eissfeldta, podaje nam W. Rudolph. Twierdzi on, że wzmianka o Chaldejczykach w Ha 1,6 świadczy o tym, iż naród ten był już potęgą, która zdominowała państwo asyryjskie. A ponieważ w tekście nie ma wzmianki o zdobyciu Jerozolimy w 597 r., podaje on czas działalności Habakuka na lata 605 (bitwa pod Karkemis) – 597.

Wydaje się, że czas działalności proroka Habakuka, której wyrazem są jego proroctwa, można zamknąć w latach 605–602 p.n.e.

1.2. Kontekst perykopy

Księga Habakuka, składająca się z trzech rozdziałów, nastręcza szereg problemów niejednokrotnie trudnych do rozwiązania. Dokładny ich przegląd podaje O. Eissfeldt w swoim wstępie do Starego Testamentu⁴. Podział księgi na mniejsze części nie nastręcza zbyt wielu trudności. Egzegeci tej miary co, O. Eissfeldt⁵, W. Rudolph⁶, A. Gelin⁷, P.E. Testa⁸, H. Höpfl i S. Bovo⁹, dzielą Księgę Habakuka na trzy części.

Drobne różnice, jakie zachodzą między poszczególnymi podziałami, dotyczą przynależności poszczególnych wierszy do części I lub II. Tak więc O. Eissfeldt, A. Gelin oraz P.E. Testa dzielą interesującą nas księgę identycznie.

Część I: 1,2–2,4 – dialog między prorokiem a Bogiem.

Część II: 2,5–20 – pięć wyroczni, które rozpoczynają się od słowa „biada”. Cztery z nich dotyczą tych, którzy uchybiają miłości bliźniego; piąta natomiast dotyczy bałwochwalstwa. Każde złorzeczenie zbudowane jest w ten sposób, że wskazuje się winnego, opisuje się przewinienie, jakiego dopuścił się, i kończy się zapowiedzią kary.

Część III: 3,1–19 – modlitwa proroka Habakuka, której można nadać nazwę hymnu czy psalmu.

⁴ Zob. O. EISSFELDT, *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen 1964, 562–571. Na przestrzeni historii egzegezy były okresy, kiedy próbowano wykreślić niektóre części księgi jako późniejsze dodatki czy przedstawiać poszczególne części księgi; czyniono to na podstawie tradycji kulturowych, które reprezentowała szkoła skandynawska. Dziś przyjmuje się dość powszechnie, że Księga Habakuka jest w zasadzie jednolitym zbiorem, będącym dziełem jednego autora.

⁵ O. EISSFELDT, *Einleitung in das Alte Testament*, 567.

⁶ W. RUDOLPH, *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, 195n.

A. ROBERT, A. FEUILLET (red.), *Introduction à la Bible*, t. I, Tournai 1959, 517–519.

⁸ P.E. TESTA, *Il messaggio della salvezza*, t. II, Torino 1966, 187–192.

⁹ S. BOVO, *Introductio specialis in Vetus Testamentum*, Napoli 1963, 621–625.

W. Rudolph natomiast umieszcza w pierwszej części 1,2–2,5, w drugiej części wiersze 2,6b-20, w trzeciej części 3,1-19.

Z kolei Höpfl przyjmuje następujący podział:

Część I: 1,2-11

Część II: 1,12–2,20

Część III: 3,1-19

Inny podział Księgi Habakuka proponują S. Stańczyk i A. Kubik. S. Stańczyk¹⁰ wyodrębnia w interesującym nas dziele następujące części:

1,1 – tytuł księgi.

1,2-4 – skarga proroka.

1,5-11 – odpowiedź Boga.

1,12-17 – druga skarga proroka przeciw Chaldejczykom.

2,1-3 – odpowiedź Boga na drugą skargę.

2,4-20 – opis zniszczenia wroga.

3,1-19 – psalm: Bóg sam przystępuje do rozprawy z wrogami.

A. Kubik¹¹ we wstępie do Starego Testamentu dzieli Księgę Habakuka na dwie części, umieszczając w pierwszej rozdziały 1–2, a w drugiej – rozdział 3.

Jak można było zauważyć, tacy autorzy jak: O. Eissfeldt, A. Gelin i P.E. Testa, zamykają pierwszą część Księgi Habakuka tym wierszem, który nas szczególnie interesuje, a mianowicie 2,4. Dokładniejszy podział w ich ujęciu przedstawia się następująco:

- a) 1,2-4 – indywidualna pieśń błagalna, zawierająca skargę proroka na panowanie niegodziwych i panoszenie się zła.
- b) 1,5-11 – Boska odpowiedź. Bóg nie jest obojętny na zło, działa przez ludzi – Chaldejczyków.
- c) 1,12-17 – prorok znów się żali, że Bóg, który powinien karać niegodziwych, patrzy spokojnie, jak gotują oni cierpienia i udręki sprawiedliwym.
- d) 2,1-4 – Boska odpowiedź, że niesprawiedliwy zginie, sprawiedliwy zaś zostanie przy życiu.

Wydaje się, że ten podział najtrafniej odzwierciedla treść wypowiedzi i układ myśli proroka Habakuka. Toteż on będzie stanowił podstawę dalszych badań krytyczno-literackich, dotyczących tekstu Ha 2,1-4.

1.3. Forma literacka

Wiersze Ha 2,1-4, jako druga odpowiedź Boga, pod względem treści dają się podzielić na następujące cztery elementy:

¹⁰ S. ŁACH (red.), *Pismo Święte Starego Testamentu. Habakuk, Księgi Proroków mniejszych*, PST XII, 2, Poznań 1968, 89.

¹¹ S. ŁACH (red.), *Habakuk, Prorocy Mniejsi*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1973, 527–529.

- 2,1 przygotowanie się proroka na Bożą odpowiedź.
 2,2-3 nakaz spisania tego, co Bóg mu objawi.
 2,4a wyrocznia, mająca charakter sądu dla tych, którzy postępują, wbrew prawu Bożemu.
 2,4b wyrocznia – obietnica dla postępujących sprawiedliwie.

Ten układ wskazuje, że werset 4 jest konkluzją drugiego dialogu. Pod względem formy literackiej można go określić jako wyrocznię o bardzo skondensowanej formie. Rozpoczyna się partykułą וְהָיָה (= „oto”), podobnie jak inne tego rodzaju wypowiedzi (np. Jr 1,9; 2,35; Iz 6,7; 7,14; Am 8,1). Wiersz 4a ma charakter groźby, zaś wers 4b obietnicy.

2. Analiza egzegetyczna wyroczni Ha 2,1-4

2.1. Przygotowanie na przyjęcie słowa Jahwe – Ha 2,1-3

Egzezęzę rozpoczniemy od trzech pierwszych wierszy, które są etapem przygotowawczym do tego, co następuje w wierszu 4 interesującej nas wyroczni (2,1-4). Wyrocznia ta jest odpowiedzią Boga na drugą skargę proroka, który żalił się, że Bóg nie karze niegodziwych, którzy gotują cierpienia i udręki sprawiedliwym.

- w. 1 Wejść na miejsce czuwania¹²
 i postawię siebie na skale¹³
 i chcę wypatrywać, żeby ujrzeć
 co będzie mówił, i co odpowie
 na moją skargę.

Odpowiedź Boga na drugą skargę proroka nie nastąpiła natychmiast. Najpierw prorok przygotowuje się na Słowo Jahwe. Udaje się na miejsce czuwania. Prorok postuluje się tu wyrażeniem, które obrazuje jego wewnętrzne skupienie. Strażnik, który stoi na miejscu czatów, którym było wzniesienie albo skała, dokładnie obserwuje teren otaczający miasto, uważa na to, co dzieje się dookoła (por. 2 Krl 9,17; Ez 33,3). Podobnie prorok postanowił czuwać, wewnętrznie się wyciszyć, oddalić od siebie to, co zewnętrzne, a wszystko po to, by móc być całkowicie otwartym na Słowo Boga.

Prorok wypatruje odpowiedzi Boga. W tekście spotykamy się z podobnymi wyrażeniami stojącymi obok siebie: וְהָיָה (= „i chcę wypatrywać”) oraz וְהָיָה (= „żeby ujrzeć”). Te dwa wyrażenia o podobnym znaczeniu mogłyby suponować, że występuje

¹² וְהָיָה – wyrażenie to pochodzi od czasownika וָשָׁמַר (= „czuwać”) i oznacza miejsce czatów, wartę, straż (por. 2 Krl 11,5-6). Terminem tym określa się również służbę liturgiczną (por. 2 Krl 7,6).

¹³ וְהָיָה – „skała”, „opoka”, „wał” (LXX: $\epsilon\pi\ \pi\epsilon\tau\rho\upsilon\varsigma$ = „na skale”). W czasach starożytnych często miasta czy obozy wojskowe położone były na niedostępnych skałach, przez co były trudniejsze do zdobycia.

tutaj pewne powtórzenie, ale jest to tylko przypuszczenie; W. Rudolph w swoim tłumaczeniu uwzględnia obydwa wyrażenia¹⁴. Prorok jest pewien, wewnętrznie przeświadczony, że odpowiedź od Boga na pewno nadejdzie.

Słowo כַּשִׁיב (od כַּשִׁיב = „odwracać”) znaczy dosłownie: „co mi odwróci”. Chodzi o to, co Bóg z powrotem odda, odpowie na pytanie, skargę Habakuka (por. Iz 41,28; Rz 18,13; 24,26; 2 Sm 3,11; 2 Krn 10,6; Hi 13,22; 20,2). Prorok jest przekonany, że sam nie przeniknie tajemnic Boga, ale przez cierpliwe wyczekiwanie zasłuży na to, że Bóg udzieli mu odpowiedzi¹⁵.

w. 2 I Jahwe odpowiedział mi, i rzekł:

Napisz widzenie i to wyraźnie
na tablicach, żeby je można
biegle czytać.

Odpowiedź Jahwe zaczyna się od polecenia, żeby prorok widzenie, które nadejdzie, spisał na tablicach. Prorokowi zostają przekazane słowa Boga przez חִזְיוֹן („widzenie”).

Czasownik חִזַּק = „widzieć” w formie חִזְיוֹן występuje w Starym Testamencie 35 razy, między innymi u Dn 12 razy, Ez – 7 razy, Iz, Jr oraz Ha 2 razy; u Habakuka – wersy 1,1 i 2,2. Użycie słowa חִזְיוֹן świadczy o tym, że to, co prorok głosi, pochodzi z objawienia Bożego.

Czasem słowem tym określane są w Piśmie Świętym pouczenia słowne (por. 1 Sm 31; Ps 88,20). Na ogół jednak określa się nim wizję prorocką, widzenie, poprzez które prorokowi przekazane zostają przez Boga prawdy, plany dotyczące ludzi, ich przyszłości (por. Iz 1,1; Na 1,1; Am 1,1; Ha 1,1; Mi 1,1). Słowo Boże mógł prorok otrzymać w różny sposób: w wizji snu (por. Iz 29,7), czy mogło to być rzeczywiste widzenie (por. Dn 8,1n) albo jako słowne objawienie prorok „widział słowo”, „słyszał wizję” (por. Iz 2,1; Jr 23,18; Ez 1–3; Oz 12,11; Mi 3,7; Prz 29,18).

Prorok Habakuk przygotował się do otrzymania objawienia, które zostało przekazane mu w formie słownej. חִזְיוֹן u Habakuka to więc widzenie otrzymane przez objawienie słowne.

G. Keller¹⁶ jest zdania, że dla Habakuka Jahwe jest w pierwszym rzędzie „mówiącym Bogiem”; mówione Słowo Boże nie leży w centrum zainteresowania proroka. Dlatego Jahwe nie daje mu polecenia, żeby pewne wiadomości przekazał dalej ustnie, lecz aby widzenia zapisał.

Habakuk jest wybranym człowiekiem, któremu Bóg przekazuje swoje plany na przyszłość, które są jednocześnie odpowiedzią na skargę proroka (1,12-17). Tablice, na których prorok z nakazu Boga ma spisać widzenie, były wykonane przeważnie z kamienia.

Jeżeli pisano na tablicach glinianych, po napisaniu tabliczki takie wypalano, żeby mogło przetrwać długi czas.

¹⁴ W. RUDOLPH, *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, 211.

¹⁵ Por. W. VISCHER, *Der Prophet Habakuk*, Neukirchen 1958, 21.

¹⁶ Zob. C.A. KELLER, *Die Eigenart der Propheten Habakukus*, ZAW 85 (1973), 158.

Prorok otrzymał polecenie, by Słowo Jahwe spisał tak, aby ci, którzy potrafią, mogli te tablice z łatwością odczytać.

Chodzi tu niewątpliwie o to, żeby czytający łatwo sobie przyswoił treść tablic, żeby ta treść mogła być szybko przekazana innym¹⁷.

w. 3 Ponieważ widzenie odnosi się do określonego czasu,
i brzmi¹⁸ ku końcowi i nie sprawi zawodu,
a jeżeli zwleka, oczekuj go,
ponieważ wypełni się na pewno
i nie¹⁹ ulegnie zmianie.

W dalszym ciągu cierpliwość i pokora proroka są wystawione na próbę. Rozkaz spisania tego, co Bóg mówi, jest dowodem pewności, że spełni się to, co On objawia.

Wyrażenie לְמוֹעֵד („do określenia czasu”) wskazuje na to, co Bóg zapowie. Czas jest znany tylko Bogu. מוֹעֵד oznacza umówiony, wyznaczony czas (por. 2 Sm 20,5; Wj 9,5) ogólnie umówienie się (por. Sdz 20,38) albo umówienie się na spotkanie (por. 1 Sm 20,35). W Ps 102,14; Dn 8,19; 11,27.29.35 מוֹעֵד znaczy „termin”, „czas pewny dla Boga”. W tym znaczeniu zwrot ten został przetłumaczony w omawianym wierszu. „Określony czas” należy rozumieć jako „czas znany tylko Bogu”

קֵץ (koniec) występuje 67 razy w Starym Testamencie, z tego 51 razy w księgach prorockich. Może oznaczać: zakończenie czegoś w znaczeniu czasowym (por. Jr 51,13; Hi 16,3; 18,2; Iz 9,6), coś ostatniego (por. 2 Krl 19,23; Iz 37,24), koniec życia, istnienia ludzkiego (Ps 39,5; Hi 6,11).

Często słowo קֵץ²⁰ występuje w tekstach prorockich na oznaczenie czasu ostatecznego, a więc w znaczeniu eschatologicznym. W takim znaczeniu użyte jest to słowo między innymi u Ez 21,30.34; 35,5; 38,8; Dn 8,17; 9,36; 11,27.35.40; 12,3; Am 8,2. Teksty te poprzez terminy: „koniec dni”, „koniec lat”, „kres ustalonego czasu”, nawiązują do zakończenia obecnej rzeczywistości i nastania nowej.

W naszym tekście קֵץ ma również znaczenie, wydzięk eschatologiczny, choć może nie mówi tak wyraźnie, jak inne wymienione teksty, o końcu, kresie dni, lat, czasu. „Koniec” z naszego wiersza jest znany tylko Bogu, który go określił. Człowiek nie zna terminu, w którym nastąpi koniec, dający początek nowej rzeczywistości.

Nie wolno wątpić w to, że koniec nastąpi, trzeba czekać. Zaufać Bogu, wytrzymać w napięciu i niepewności, bo to, co Bóg zamierza, wypełni się. Bóg nie zawiedzie, należy całkowicie poddać się Jego woli²¹. To, na co Habakuk czeka, na pewno nastąpi, to już

¹⁷ Por. W. RUDOLPH, *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, 212, 215; C.A. KELLER, *Die Eigenart der Propheten Habakukus*, 160.

¹⁸ קָפַץ – dosłownie znaczy „parsknąć, dyszeć”. Przenośnie można oddać przez: „brzmieć”, „szepać”, i tak zostało przetłumaczone.

¹⁹ אֵל – tekst qumrański, LXX, S, T, V, mają w tym miejscu אֵל („i nie”), i to należy przyjąć w imię paralelizmu między אֵל אֵל („i nie sprawi zawodu”) a אֵל אֵל („i nie ulegnie zmianie”).

²⁰ M. WAGNER, קֵץ, *THAT* 11, 659–662.

²¹ Por. G. FOHRER, *Die propheten des Alten Testaments*, t. II, Gütersloh 1974, 42.

jest dawno w myśli Boga, ale On jako Pan historii będzie decydował, kiedy to, o czym za chwile prorok się dowie, nadejdzie. Sam prorok musi w dalszym ciągu żyć nadzieją i czekać na spełnienie się widzenia.

Te trzy zanalizowane wiersze wskazały nam, że prorok po swojej skardze skierowanej do Boga przygotowuje się do otrzymania widzenia od Boga. Zanim otrzyma główną treść widzenia, otrzyma nakaz spisania słów Boga. Zostaje także pouczony, że to, co mu zostanie przekazane dla niego i dla innych, nie od razu zostanie wprowadzone w czyn. Pewne jest to, że wyrocznia się spełni, ale Bóg tylko wie, kiedy to się stanie.

„Koniec” jest tylko Jemu znany i wtedy dopiero wypełni się to, co zapisał prorok na tablicy – a wypełni się dla wszystkich, o których mowa w wyroczni 2,4.

2.2. Słowo Jahwe – w. 4

Oto zginie człowiek
który nie jest sprawiedliwy,
a sprawiedliwy przez swoją wierność
zostanie przy życiu.

Wiersz 2,4 przynosi nam oczekiwane Słowo Boga. Zapowiada on w ogólnej formie upadek tych, którzy postępują w sposób nieprawy, a obiecuje życie tym, którzy są sprawiedliwi.

W TM pierwsza część wiersza brzmi: „oto nadęta jest pycha (הַפָּאָרְוּ lub עָפָר), nieprawa dusza w nim”. Nie przyjmujemy takiego tłumaczenia, choć jest ono wierne z TM, gdyż w takim przekładzie wiersz traci sens. Dlatego usiłuje się tłumaczyć innym pojęciem słowo הַפָּאָרְוּ, które przybliżałoby nam myśl całego wiersza. Możemy w tym wierszu zauważyć chiasm, który zawiera paralelizm antyetyczny. Pojęcia „sprawiedliwy” i „życie” z 2,4b powinny mieć swoje antytezy w 2,4a.

W. Rudolph²² podaje następujące tłumaczenie: „bezsilnie upada ten, którego dusza nie jest prawa”, ale groźba jest tutaj zbyt słaba. Na podstawie Iz 65,7; Ps 109,20 tłumaczy „zasłużoną karę” jako antytezę do „żyć będzie”. LXX przekłada ten wiersz następująco: „gdy upadnie, nie ma w nim dusza moja upodobania”²³ Wyrażenie „upadnie” ὑποστείλη, ὑποστείληται suponuje w TM źródłosłów czasownika עָפָר (= „upadać”), a nie, jak jest obecnie, הַפָּאָרְוּ (= „być nadętym”)²⁴.

Opowiemy się za tłumaczeniem W. Rudolpha, przy czym będziemy rozumieli „zasłużoną karę” jako utratę życia. Pojęciem שׂוֹאֵי określano w Starym Testamencie człowieka rzetelnego, uczciwego, o prawym sercu (por. 2 Krł 10,15), o prawych dziełach, czynach

²² Por. W. RUDOLPH, *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, 212.

²³ LXX ma tutaj εὐδοκεῖ (= „ma upodobanie”). Gdy שׂוֹאֵי zmienimy w sensie שׂוֹאֵי בְעֵינַי: „podoba się”, to pociągnie za sobą zmianę שׂוֹאֵי בְעֵינַי („dusza jego”); („dusza moja”), tak mają LXX Aquila.

²⁴ Por. S. STAŃCZYK, *Habakuk*, w: S. ŁACH (red.), *Habakuk, Prorocy Mniejsi*, PST XII, 2, Poznań 1968, 111.

(por. Prz 20,11; 21,8); człowieka, który podoba się komuś (por. Lb 23,27; Sdz 14,3; 1 Sm 18,20,26; 2 Sm 17,4; 1 Krn 13,4; 2 Krn 30,4; Jr 18,4; 25,7).

W takim znaczeniu jest użyte to słowo w tekście, który omawiamy, z tym, że poprzedza go partykuła לֹא (= „nie”) wprowadzająca sens negatywny.

Słowo ישר jest paralelne do צדק, stąd w tłumaczeniu zostało podane: „który nie jest sprawiedliwy”, zamiast „którego dusza jest nieprawą”.

צַדִּיק – sprawiedliwy w Starym Testamencie jest ten, kto w ogóle czyni sprawiedliwość, prawdę i to bez uszczerbku (por. Rdz 18,23; 2 Sm 4,11; 1 Krł 2,32; Hi 12,4; 17,8-9); kto czyni tak, jak się Bogu podoba, postępuje zgodnie z prawem (por. Rdz 6,9; 7,1; 18,23-32; Prz 12,10; Ez 18,5-26); sprawiedliwymi określa się wierzących, pobożnych Izraelitów albo w ogóle Izraelitów (por. Iz 24,16; 57,1; Oz 14,10; Ml 3,18; Ps 1,6; 11,3; 34,22; Prz 10,16; 11,8); sprawiedliwy to także ubogi, cierpiący ucisk (Am 2,6; 5,12; Iz 5,23; 19,20).

W naszym tekście sprawiedliwy to człowiek daleki od zła, od występnych czynów, człowiek całkowicie zwrócony na Boga, przez to ma zapewnienie, że uniknie zbliżającej się katastrofy i pozostanie przy życiu (por. Ez 18; 33,12)²⁵.

W ścisłym związku z pojęciem „sprawiedliwy” pozostaje w naszym tekście słowo „wierność”. Sprawiedliwy przez wierność będzie żył. יִתְּנֶנּוּ pochodzi od rdzenia יָמַן – „wierność”²⁶, trudno określić tutaj wierność tylko przez łagodną poczciwość, prawość czy prostoduszność, można określić ją jako wierne oddanie, zawierzenie. Jest jeszcze w języku hebrajskim termin יָמַן, który zawiera w sobie znaczenie: „prawdziwość”, „wierność”, „niezawodność”, „stałość”. Jest nam pomocny w zrozumieniu pojęcia „wierność” w naszym tekście.

„Wierność” rozumiana jako coś trwałego (por. Iz 39,8; Jr 14,13; 33,6); jako trwanie wieczne przy Bogu i Jego słowie (por. Jr 5,3; 7,28; 9,2; Iz 11,5; 59,4; 2 Krł 12,16; 22,7; 1 Krn 9,29; 2 Krn 19,9; 31,18). Tak pojęta „wierność” jest cechą właściwą sprawiedliwego i ona prowadzi do nagrody, do życia (por. 1 Sm 26,23; Ps 31,24).

Taką wiernością odznacza się człowiek sprawiedliwy, o którym Bóg mówi Habakukowi. To człowiek, który ma pełne zaufanie wobec Boga. Ufność ta jest dla sprawiedliwego gwarancją przetrwania, doczekania lepszych czasów²⁷.

Zaufać Bogu, trwać zawsze przy Nim, choć się nie rozumie tego, co On czyni – to jest dewizą człowieka sprawiedliwego. Przeciwnieństwem człowieka sprawiedliwego jest człowiek, którego nazwaliśmy „nie sprawiedliwy”. Nie trwa przy Bogu, Jego słowie, gardzi Bogiem (Ps 10,3; 14,1; 36,2-5), nie przestrzega ustaw Bożych, kieruje się przemocą, gnębi słabych (por. Ez 18,10-13).

²⁵ Zob. K. KOCH, צַדִּיק, THAT II, 526–527.

²⁶ Zob. A. JEPSEN, יָמַן, TWAT III, 343.

²⁷ Por. G. FOHRER, *Die Propheten*, 42; E. WISSENSTEIN, *Nahum, Habakuk, Zephanja* (Stuttgarter Bibelhefte), Stuttgart 1957, 46–47.

Patrząc na wiersz 4 z perspektywy trzech poprzednich wierszy, dochodzimy do wniosku, że wyrocznia, która została przekazana Habakukowi, spełni się w czasach ostatecznych, kiedy nastąpi „koniec”.

Niesprawiedliwość nie będzie trwała wiecznie. Dlatego kara nastąpi. Kiedy? O tym wie tylko Bóg.

Będzie to jednak termin dotyczący zarówno niesprawiedliwych, jak i sprawiedliwych. Różnica będzie w tym, że sprawiedliwy przez swoją wierność wobec Boga, przez swoje dobre czyny, otrzyma nagrodę, którą będzie życie, wieczne trwanie z Bogiem, a niesprawiedliwy, który się nie nawróci i będzie postępował nie licząc się z Bogiem, otrzyma zasłużoną karę²⁸.

Na podstawie wyżej przedstawionych rozważań możemy zauważyć, że wyrocznia Boga: „oto zginie człowiek, który nie jest sprawiedliwy, a sprawiedliwy zostanie przez swoją wierność przy życiu”, jest punktem kulminacyjnym myśli zawartych w obydwóch dialogach proroka z Bogiem.

Bóg zawsze wskazuje człowiekowi właściwą drogę postępowania. A już od samego człowieka zależy, czy pójdzie za wezwaniem Boga, a gdy pójdzie, zaufa Bogu, będzie sprawiedliwym wobec Niego i ludzi, ofiaruje mu Bóg przyjaźń, życie.

Bibliografia:

- BOVO S., *Introductio specialis in Vetus Testamentum*, Napoli 1963, 621–625.
- DELCOR M., *Habakuc* (PCIBib VIII), Paris 1964, 413–415.
- EISSFELDT O., *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen 1964, 562–571.
- FOHRER G., *Die Propheten des Alten Testaments*, t. II, Gütersloh 1974, 42.
- JEPSEN A., חֲבַקּוּם, TWAT III, 343.
- KELLER C.A., *Die Eigenart der Propheten Habakukus*, ZAW 85 (1973), 158.
- KOCH K., חֲבַקּוּם, THAT II, 526–527.
- S. ŁACH (red.), *Pismo Święte Starego Testamentu. Habakuk, Księgi Proroków mniejszych* (PST XII 2), Poznań 1968, 89.
- ŁACH S. (red.), *Habakuk, Prorocy Mniejsi*, w: TENŻE (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1973, 527–529.
- ROBERT A., FEUILLET A. (red.), *Introduction d la Bible*, t. I, Tournai 1959, 517–519.
- RUDOLPH W., *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, KAT, Berlin 1977, 193.
- TESTA P.E., *Il messaggio della salvezza*, t. II, Torino 1966, 187–192.
- VISCHER W., *Der Prophet Habakuk*, Neukirchen 1958, 21.
- WAGNER M., חֲבַקּוּם, THAT II, 659–662.
- WISSENSTEIN E., *Nahum, Habakuk, Zephanja* (Stuttgarter Bibelhefte), Stuttgart 1957, 46–47.

²⁸ Por. C.A. KELLER, *Die Eigenart*, 166; W. RUDOLPH, *Micha – Nahum – Habakuk – Zephanja*, 217; M. DELCOR, *Habakuc* (PCIBib VIII), Paris 1964, 413–415.

KRYSTIAN ZIAJA
Wydział Teologiczny, UO

Mateuszowa i Łukaszowa Ewangelia Dzieciństwa – różnice, podobieństwa, przesłanie¹

Das Kindheitsevangelium nach Matthäus und Lukas – Differenzen, Ähnlichkeiten, Botschaft

Zusammenfassung

Das Dokument der Päpstlichen Bibelkommission: *Inspiration und Wahrheit der Heiligen Schrift* (2014) weist in seinem dritten Teil unter dem Titel *Wort Gottes Interpretation und mit ihr verbundene Herausforderungen* u. a. auf geschichtliche Probleme hin, die wir in der Bibel finden. Unter den geschichtlichen Problemen des Neuen Testaments wurde drei Problemen Aufmerksamkeit geschenkt: den Kindheitsevangelien, den Erzählungen über Wunder sowie den Ostererzählungen. Diese Abhandlung betrifft das erste Problem – das Kindheitsevangelium. Die Autoren der sog. Kindheitsevangelien sind Matthäus und Lukas. In den ersten zwei Kapiteln deren Evangelien findet man Informationen über die Herkunft und den Anfang des irdischen Lebens Jesu. Bei der Analyse dieser Fragmente kann man nicht nur Unterschiede zwischen den Berichten von Matthäus und Lukas finden, aber auch Ähnlichkeiten. Diese Problematik wurde im Artikel besprochen. Besondere Aufmerksamkeit wurde den Fragen geschenkt, die mit der Interpretation der Kindheitsevangelien verbunden sind, sowie der Komposition mit theologischen Motiven. Ebenso wurde die Problematik angesprochen, die mit der Historizität der Narration über die Herkunft und den Anfang des irdischen Lebens Jesu verbunden ist.

Schlüsselwörter: Das Dokument der Päpstlichen Bibelkommission: *Inspiration und Wahrheit der Heiligen Schrift*, Kindheitsevangelien, Interpretation, Komposition, Geschichte.

Słowa kluczowe: Dokument Papieskiej Komisji Bibliijnej: *Naschnienie i prawda Pisma Świętego*, Ewangelie Dzieciństwa, interpretacja, kompozycja, historia.

¹ Artykuł był opublikowany w: K. ZIAJA (red.), *Scripturae Sacrae Propagator. Księga wydana z okazji 80. rocznicy urodzin ks. Profesora Janusza M. Czerskiego* (Opolska Biblioteka Teologiczna, 154), Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2015, ss. 263–280.

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Natchnienie i prawda Pisma Świętego* (2014) w trzeciej swojej części, noszącej tytuł *Interpretacja Słowa Bożego i stojące przed nią wyzwania*, omawia dwa zagadnienia. Pierwsze wyzwanie to problemy historyczne, z jakimi się spotykamy na kartach Biblii, a drugie to problemy etyczne i socjalne. Wśród problemów historycznych Nowego Testamentu zwrócono uwagę na trzy: Ewangelie Dzieciństwa, opowiadania o cudach oraz opowiadania paschalne. Niniejsze opracowanie dotyczy będzie pierwszego z nich – Ewangelii Dzieciństwa. Twórcami tzw. Ewangelii Dzieciństwa są Mateusz i Łukasz. W pierwszych dwóch rozdziałach ich Ewangelii znajdują się wiadomości o pochodzeniu i początkach ziemskiego życia Jezusa. Dokonując analizy tych fragmentów, zauważyć można różnice między relacją Mateusza i Łukasza, ale także podobieństwa, na co zwraca uwagę wspomniany wyżej dokument Papieskiej Komisji Biblijnej¹. Te zagadnienia zostaną omówione w niniejszym artykule.

1. Zarys problematyki interpretacji Ewangelii Dzieciństwa

Życie Jezusa przed rozpoczęciem przez Niego publicznej działalności, czyli tzw. życie ukryte, jest jednym z najbardziej dyskutowanych tekstów Nowego Testamentu. Dowodem na to są m.in. liczne publikacje polskich egzegetów². Niektórzy z biblistów uważają, iż jest to tekst stanowiący „prawdziwy krzyż” i to nie tylko dla egzegety, ale także dla kaznodziei, katechety, czytelnika³. Wśród badaczy Mt 1–2 i Łk 1–2, w kwestii wartości historycznej tekstu, do niedawna można było spotkać wykluczające się postawy. J. Riedl nazwał to „postawą albo – albo”⁴. I tak jedni zaprzeczają wartości historycznej Mt 1–2 i Łk 1–2. Do tej grupy należą egzegeci liberalni, tacy jak: R. Bultmann, M. Dibelius, oraz laicy: J. Keller, A. Krawczuk, Z. Poniatowski⁵. Uważają oni Ewangelie Dzieciństwa za legendarny lub dogmatyczny twór chrześcijaństwa⁶.

¹ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*, dum. H. Witczyk, Kielce 2014, s. 188.

² Np.: J. ŁACH, *Błogosławiony, który przychodzi w imię Pańskie*, Warszawa 1996; J. CZERSKI, *Postawy moralne w Ewangelii Dzieciństwa u Łukasza (Łk 1–2)*, RTSO 6 (1978); J. KUDASIEWICZ, *Ewangelia Dzieciństwa*, w: EK, t. IV, kol. 1381–1384; J. HOMERSKI, *Teologiczne aspekty kompozycji literackiej Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa*, RTK 25 (1978); W. CHROSTOWSKI, *Ewangelie dzieciństwa Jezusa – historia, legenda, tajemnica*, „Przegląd Powszechny” 107 (1990).

³ A. VÖGTLE, *Das Schicksal des Messiaskindes*, BuL 6, Düsseldorf 1965, s. 277.

⁴ *Die Vorgeschichte Jesu*, Stuttgart 1968, s. 7n; A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz* (NKB NT I/1), Częstochowa 2005, s. 78.

⁵ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelia Dzieciństwa*, kol. 1381.

⁶ Ich poglądy omówione zostały w: J. KUDASIEWICZ, *Jezus historii a Chrystus wiary*, Lublin 1987; TENŻE, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki 2000, s. 87.

Inni należący do egzegetów, apologetów katolickich (A. Klawek⁷, J. Rumak⁸), jeszcze do niedawna uważali ten tekst za historyczny, za opis kronikarski i to w najdrobniejszych szczegółach.

Obydwie te postawy, biorąc pod uwagę badania biblijne i dokumenty Kościoła, są nie do przyjęcia. Należy je krytycznie ocenić. Pierwsza postawa, negująca wartość historyczną Ewangelii Dzieciństwa, jest nie do przyjęcia z dwóch powodów: jest niezgodna z nauką Kościoła katolickiego, jak i z osiągnięciami współczesnych badań historycznych. Druga postawa z kolei nie bierze pod uwagę zaakceptowanych przez Kościół osiągnięć krytyki biblijnej ostatniego półwiecza.

Współczesne badania nad tekstem Biblii, a więc i nad Ewangelią Dzieciństwa, są dokonywane w świetle najnowszych badań i dokumentów Kościoła⁹. Należałoby przywołać tutaj encyklikę Piusa XII *Divino afflante Spiritu* z 23 kwietnia 1943 r., który zwrócił uwagę na problem występowania w tekstach biblijnych gatunków literackich. Aby zrozumieć „List Pana Boga do człowieka”, należy uwzględnić występowanie w nim różnych gatunków literackich. I to jest pierwsze założenie metodologiczne, o którym należy pamiętać, analizując teksty Ewangelii Dzieciństwa. Myśl Piusa XII została porwierzona przez deklarację Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia* z 21 kwietnia 1964 r., a co najważniejsze – znalazła się jako podstawowa zasada w interpretowaniu całej Biblii w dokumentach Soboru Watykańskiego II. W konstytucji dogmatycznej *Dei Verbum* z 18 listopada 1965 r. czytamy: „Chcąc odkryć zamiar hagiografów, należy uwzględniać między innymi także gatunki literackie. Niejednako bowiem podawana jest i wyrażana prawda w tekstach historycznych różnego typu, w prorockich, w poetyckich lub też w innych jeszcze rodzajach wypowiedzi. Jest przeto konieczne, aby interpretator szukał tego znaczenia, jakie w określonych okolicznościach swego czasu i kultury hagiograf zamierzał wyrazić i specyficznie wyraził za pomocą stosowanych wówczas gatunków literackich”¹⁰.

Drugą zasadą metodologiczną, istotną w pracach nad Ewangelią Dzieciństwa, jest uwzględnienie tzw. metody historii form i historii redakcji. Zwraca na to uwagę *Instrukcja o historycznej prawdzie Ewangelii* z 1964, gdzie czytamy: „Dla właściwego ujęcia sprawy pewności rzeczy przekazywanych w Ewangeliach interpretator musi zwrócić uwagę na trzy okresy tradycji, poprzez które doszła do nas nauka Jezusa i Jego życie” Instrukcja wylicza te trzy etapy: życie Jezusa, przepowiadanie apostołów i praca redakcyjna ewangelistów. Należy do tego dopowiedzieć, że apostołowie, ewangelisci nie tylko zbierali i spisywali słowa i czyny Jezusa w sposób kronikarski, ale również je wy-

⁷ *Noc betlejemską. Historia czy legenda? Obrona wiarygodności Łk 2,1-20*, Poznań 1921.

⁸ *Ewangelia Dzieciństwa Pana Jezusa a krytyka*, RBL 15 (1962).

⁹ W opracowaniu tego zagadnienia wykorzystano m.in.: J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 87–89.

¹⁰ Zob. J. RATZINGER – BENEDYKT XVI, *Jezus z Nazaretu. Dzieciństwo*, tłum. W. Szymona, Kraków 2012, s. 27–31.

jaśniali w świetle zmartwychwstania, Zesłania Ducha Świętego, nawiązywali także do potrzeb adresatów. Ich celem było nie tyle zaspokojenie ciekawości odbiorcy tekstu, ale to, by ich przekaz stał się fundamentem wiary i moralnego życia Kościoła.

2. Zagadnienia literackie i teologiczne

Z zagadnień literackich przedstawiona zostanie kompozycja Mt 1–2 i Łk 1–2. Analizując układ treści i strukturę Ewangelii Dzieciństwa, zauważa się wkład redaktorów w uporządkowaniu materiału z tradycji.

2.1. Mt 1–2

Mateuszowa Ewangelia Dzieciństwa posiada przejrzystą strukturę, na którą składa się sześć perykop:

1. Rodowód Jezusa (1,1-17);
2. Narodzenie Jezusa (1,18-25);
3. Mędrcy ze Wschodu (2,1-12);
4. Ucieczka do Egiptu (2,13-15);
5. Rzeź niemowląt (2,16-18);
6. Powrót do Nazaretu (2,19-23).

Natomiast szczegółowa struktura tych perykop przedstawia się następująco¹¹:

1. Rodowód Jezusa (1,1-17):
  - 1,1 – tytuł;
  - 1,2-6a – od Abrahama do Dawida;
  - 1,6b-11 – od Dawida do niewoli babilońskiej;
  - 1,12-16 – od niewoli babilońskiej do Jezusa;
  - 1,17 – podsumowanie.
2. Narodzenie Jezusa (1,18-25):
  - 1,18a – tytuł;
  - 1,18b-19 – tło wydarzeń: sytuacja Maryi – sytuacja Józefa;
  - 1,20a – ukazanie się Anioła Józefowi;
  - 1,20b-21 – przekazanie misji Józefowi;
  - 1,22-23 – cytat refleksyjny – komentarz ewangelisty;
  - 1,24-25 – wypełnienie polecenia Anioła.
3. Mędrcy ze Wschodu (2,1-12):

¹¹ A. PACIOREK, *Ewangelia według św. Mateusza*, s. 85, 99, 116, 130; J. HOMERSKI, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz* (PNT III/1), Poznań – Warszawa 1979, s. 64–65; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu* (PSB 16), tłum. Z. Kościuk, Warszawa 2000, s. 9–13; B.T. VIVIANO, *Ewangelia według świętego Mateusza*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny* (PSB 17), tłum. K. Bardski, Warszawa 2001, s. 915.

- 2,1a – wprowadzenie;
  - 2,1b-3 – mędrcy w Jerozolimie;
  - 2,4-6 – Herod, arcykapłani i uczeni ludu;
  - 2,7-8 – Herod i mędrcy;
  - 2,9-11 – mędrcy w Betlejem;
  - 2,12 – zakończenie.
4. Ostrzeżenie we śnie i ucieczka do Egiptu (2,13-15).
5. Rzeź niemowląt (2,16-18):
- 2,16 – wydarzenie;
  - 2,17-18 – objaśnienie.
6. Powrót (2, 19-23):
- 2, 19-21 – nakaz we śnie i powrót do ziemi Izraela;
  - 2, 22-23 – nakaz we śnie i udanie się do Nazaretu.

Fragmenty te, biorąc pod uwagę teologiczne aspekty, są przez egzegetów w różny sposób grupowane¹². Dokonując analizy Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa w aspekcie literackim i teologicznym, zauważa się ścisłe powiązanie struktury literackiej z treścią teologiczną. Dokonuje się to na dwóch płaszczyznach: w obrębie każdego fragmentu z osobna i w kompozycji całej Ewangelii Dzieciństwa. Mateusz, mając wiedzę zaczerpniętą z tradycji o tym okresie życia Jezusa, odpowiednio dobrane teksty prorockie zestawiał z poszczególnymi epizodami z lat dziecięcych Jezusa. Idea, jaką zamknął i przekazał w tym zestawieniu, stanowi autentyczną myśl Bożą, wypełnienie zapowiedzi starotestamentalnych¹³. Dalej – taka a nie inna kolejność perykop sugeruje, że na kompozycję tych dwóch rozdziałów, miały wpływ konkretne myśli teologiczne ewangelisty.

W kwestii podziału Ewangelii Dzieciństwa, które uwzględniają wpływ aspektów teologicznych na jej kompozycję, można wyszczególnić trzy opinie.

Zwolennicy pierwszej twierdzą, że Ewangelia Dzieciństwa według Mateusza ma dwie części. Pierwsza to opis przyścia na świat Mesjasza z rodu Dawida (1,1-17 i 18-25), czyli cały rozdział pierwszy, który stanowi osobną, zwartą jedność myślową. Następne fragmenty to odpowiedź ludzi na pojawienie się Mesjasza (2,1-12.13-15.16-18 i 19-23), czyli rozdział drugi, który także stanowi odrębną całość, z tym, że uwzględnia on myśli zawarte w rozdziale pierwszym¹⁴. Genealogia (1,1-17) mówi o ziemskim pochodzeniu Jezusa, przedstawia dziecię Jezus jako człowieka, członka narodu wybranego, który przez Józefa jest również potomkiem rodu Dawida, co predestynuje Go na króla Izraela. W 1,18-25 ukazany jest jako Syn Boży. Na Boskie pochodzenie Jezusa, w tym fragmencie, wskazuje interwencja Ducha Świętego przy Jego poczęciu (1,18-21). Jezus

¹² Ta problematyka została tutaj opracowana m.in. na podstawie artykułu: J. HOMERSKI, *Teologiczne aspekty kompozycji literackiej Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa*, RTK 25 (1978), 1, s. 51–57.

¹³ R. PESCH, *Der Gottessohn im mathäischen Evangelienprolog (Mt 1–2). Beobachtungen zu den Zitationsformeln der Reflexionszitate*, „Biblica” 48 (1967), s. 395–420; J. RATZINGER – BENEDYKT XVI, *Jezus z Nazaretu. Dzieciństwo*, s. 27–28.

¹⁴ A. VÖGTLE, *Das Schicksal des Messiaskindes*, s. 246–279.

narodzony z Dziewicy Maryi jest oczekiwanym Zbawicielem. Na soteriologiczną misję Chrystusa wskazują Jego imiona: „Jezus” (1,21) i „Emmanuel” (1,23)¹⁵. Imię „Jezus” (hebr. *Jeszua*) znaczy „Jahwe jest pomocą, zbawcą”. Mateusz reinterpretuje to znaczenie w sensie zbawienia, które polega na odpuszczeniu grzechów (1,21). „Emmanuel” oznacza: Bóg z nami (1,23). W tym imieniu Chrystusa wyraża się przekonanie Mateusza i jego Kościoła, że Chrystus zmartwychwstały i wywyższony jest identyczny z tym, który kiedyś żył i działał w Palestynie, a obecnie żyje i działa w swoim Kościele. Teksty Mt 1,23 i 28,16-20 stanowią inkluzję o znaczeniu chrystologicznym¹⁶.

W treści drugiego rozdziału Jezus jest przedstawiony jako uміłowany Syn Boga Ojca powołany z Egiptu (2,15). Jako narodzony w Betlejem, mieście Dawidowym, należy do narodu wybranego, jest spadkobiercą obietnic mesjańskich, a równocześnie jest On „Nazarejczykiem” (2,23), a więc członkiem społeczności zamieszkującej ziemię nazywaną Galileą pogan (4,15). Prześladowany od pierwszych dni pojawienia się na ziemi, odrzucony przez tych, którzy byli powołani do budowania królestwa Bożego (2,13), stał się kamieniem węgielnym królestwa niebieskiego (por. Iz 28,16; Ps 118,22; Mt 21,42; Dz 4,11; 1 Kor 3,11; Ef 2,20; 1 P 2,7n), które stanie się udziałem tych, którzy przez wiarę staną się synami obietnicy, dziećmi Bożymi bez względu na przynależność narodową (2,11).

Według tej opinii struktura Ewangelii Dzieciństwa zwraca uwagę na osobę Jezusa. Ewangelista z perspektywy wydarzeń paschalnych prezentuje Go w wydarzeniach z Jego dzieciństwa jako Mesjasza, na którym wypełniły się zapowiedzi proroków. Dziecię Jezus to Bóg i człowiek, który narodził się z Dziewicy za specjalną interwencją Bożą, to Mesjasz. Ten odrzucony przez swoich Sługa Pański, nowy Mojżesz, jest tym, który rozpoczął nową historię królestwa niebieskiego na ziemi.

Inni egzegeci widzą w Mt 1–2, nieco inną strukturę, a co za tym idzie, dochodzą do nieco odmiennych wniosków teologicznych¹⁷. Według nich genealogia Jezusa to prolog (1,1-17). Kolejne fragmenty narracyjne (1,18-25; 2,1-12.13-15.16-18 i 19-23) mówią o funkcjach Jezusa, założyciela królestwa Bożego na ziemi. Uważają oni, że w treści tych pięciu fragmentów można dopatrzeć się krótkich zapowiedzi, hasel, pięciu części Ewangelii Mateuszowej o czynach i mowach Jezusa, które mówią o istocie, powstaniu i wzroście królestwa Bożego na ziemi. Za podstawę takiego podziału Mt 1–2 podają różnice stylu i treści między poszczególnymi epizodami.

Genealogia stanowi odrębny gatunek literacki, choć była komponowana dla celów katechetycznych; nie chodzi w niej jednak o stronę biograficzno-chronologiczną, ale o stronę prawną. Ewangelista pragnie dowieść, że Jezus należy do ludu Bożego, który wywodzi się od Abrahama, że jest z rodu Dawida, a więc oczekiwanym Mesjaszem,

¹⁵ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, tłum. R. Rubinkiewicz, Kielce 2002, s. 136.

¹⁶ J. CZERSKI, *Jezus Chrystus w świetle Ewangelii synoptycznych* (OBT 42), Opole 2000, s. 19–20.

¹⁷ S. MUNOZ IGLESIAS, *El Evangelio de la Infancia en San Mateo*, „Estudios Biblicos” 17 (1958).

który zainaugurował królestwo Boże na ziemi. Królestwo Mesjasza nie ma granic, sięgać będzie poza naród wybrany, obejmie wszystkie narody świata. Sygnałem tego jest obecność w genealogii czterech kobiet obcego pochodzenia, które przez swoje powołanie macierzyńskie przyczyniły się do zapewnienia długowieczności linii Abrahama i Dawida, przez wiarę zasłużyły sobie na błogosławieństwo potomnych, jako prababki Mesjasza. Należy również zauważyć, iż wśród przodków Mesjasza znaleźli się ludzie grzeszni. Mateusz chciał przez to zwrócić uwagę na to, że Jezus przyjął na swe barki całe zło moralne i grzechy zarówno narodu wybranego, jak i całej ludzkości. Imię Jezus wskazywało na odwieczną wolę Boga, który chciał pojednać ze sobą wszystkich ludzi. Według zwolenników tej opinii genealogia tak skonstruowana pod względem literackim, z wymownym realizmem imion, a także z uwagą, że narodzony z Maryi Jezus jest Mesjaszem (1,16), wprowadza w następne części tekstu, jest także rzeczywistym prologiem całej Ewangelii.

Kolejne epizody (1,18–2,23), biorąc pod uwagę ich słownictwo, styl, formę i strukturę literacką, nie są wprowadzeniem historycznym w życiorys Jezusa we współczesnym rozumieniu tego słowa, ale mają powiązania z rzeczywistością historyczną. Mateusz łączy bowiem narodziny Jezusa z całą historią swego narodu, skróconą i scharakteryzowaną w genealogii. Każdy z pięciu epizodów podbudowany jest tzw. cytatem refleksyjnym ze Starego Testamentu, który rozpoczyna się np. formułą: „Stało się to, aby się wypełniły słowa Pana (Proroka)” Wydaje się, że liczba pięć jest nawiązaniem do Tory (pięć ksiąg). Ma to wielkie znaczenie teologiczne. Mateusz nawiązując do objawienia Starego Testamentu, wskazuje, że prorocze zapowiedzi Pisma Świętego urzeczywistniają się, wypełniają w osobie i życiu Jezusa. Wydarzenia z życia Jezusa są kontynuacją świętej historii zbawienia. Daje autor do zrozumienia, że Jezus jest nowym Mojżeszem, dlatego tak wiele u niego nawiązań do Starego Testamentu¹⁸.

Fragmety narracyjne poprzez figury przeciwstawne (Józef – Herod, Judea – Galilea, Jerozolima – Nazaret), jak też tytuły Jezusa, sygnalizowane w cytatach ze Starego Testamentu, zapowiadają przyszłą aktywność Jezusa, którą zauważamy w całej Ewangelii. Przyjmując więc podział Ewangelii Dzieciństwa na następujące dwie części: genealogia (1,1-17) i grupę pięciu tekstów narracyjnych (1,18–2,23), można stwierdzić, że Ewangelia Dzieciństwa zapowiada w pewnym stopniu działalność Jezusa, mając na uwadze Jego przyszłą naukę i czyny.

Wreszcie są wśród egzegetów i tacy, którzy w Ewangelii Dzieciństwa dostrzegają naszkicowane trzy wielkie prawdy o Jezusie¹⁹: prawdę o Jego godności: Kim On jest? O stosunku ludzi do Jego osoby: Do kogo przyszedł? Prawdę o tym, jakie zapowiedziane dzieło przyszedł zrealizować: Po co przyszedł? Biorąc to pod uwagę, można w Ewangelii Dzieciństwa wydzielić trzy części.

¹⁸ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 92.

¹⁹ P.J. THOMPSON, *The Infancy Story of Saint Matthew and Saint Luke Compared*, „*Studia Evangelica*” 1 (1959), s. 217–222.

Pierwsza część obejmuje dwie perykopy: genealogię (1,1-17) i pochodzenie Jezusa (1,18-25). Ta część zwraca uwagę na ziemską i nadprzyrodzoną godność Jezusa Mesjasza i Zbawcy. Dzieło, jakiego miał On dokonać, a które streszcza się w Jego imieniu: Jezus-Emmanuel, mogło się urzeczywistnić tylko przez fakt wcielenia. Wcielenie bowiem jednoczy w osobie Jezusa Chrystusa Boga, który chce ludzi zbawić, i człowieka, spadkobiercę praw ludzkich oraz dziedzica obietnic Bożych.

Druga część obejmuje wiersze 2,1-12 i porusza problem stosunku ludzi do Jezusa-Mesjasza:

- w. 1-6 – Dziecię narodzone w Betlejem wypełniło zapowiedź nadejścia Wodza-Pasterza. Herod i Jerozolima drżą przed Nim, ludzie obcy – magowie szukają Go;
- w. 7-8 – Herod przeprowadza wywiad z magami i kieruje ich do Betlejem;
- w. 9-12 – Magowie znajdują Dziecię i adorują Je, następnie inną drogą nie przez Jerozolimę, wracają do swojej ojczyzny.

Trzecia część (2,13-23) rozwija temat nowego „wyjścia”, jakie zapoczątkowuje Jezus, Syn Boży, reprezentant nowego Izraela:

- w. 13-15 – Józef ucieka z Dzieciątkiem i Maryją do Egiptu przed Herodem. Opuszcza Betlejem, miejsce pochodzenia Emmanuela, Wodza i Pasterza, by schronić się w ziemi obcej w Egipcie;
- w. 16-18 – Herod, nawiązując do czasu, o którym się dowiedział od magów, nakazał wymordować chłopców do lat dwóch w Betlejem i okolicy;
- w. 19-23 – Józef wraca z Dzieciątkiem i Jego Matką do ziemi Izraela, omija Judeę ze względu na rządzącego tam Archelause, osiedla się w miasteczku galilejskim Nazaret.

Treść fragmentów 2,1-12 i 2,13-23 streszcza misję Jezusa. Poprzez wybór kilku epizodów z lat dziecięcych Jezusa i ich zestawienie ewangelista wskazał na właściwe posłannictwo Jezusa. On, Sługa Pański, wzgardzony i odrzucony przez swoich, którzy w konsekwencji braku wiary utracili przywilej ludu Bożego, został przyjęty i uznany przez obcych, którzy uwierzyli, kim On jest, przez co stali się synami obietnicy. Istotnym jest kolejne przesłanie tekstu, wskazujące na to, że nikt z chwilą zjawienia się Jezusa na świecie nie może pozostać obojętny względem Jego misji zbawczej. On jako nowy Mojżesz i nowy Dawid, Pasterz-Król, rozpoczął wśród ludzi dzieło nowego „wyjścia” z ziemi starej, pozostającej w niewoli grzechu, do ziemi nowej – królestwa niebieskiego. Obrazuje to powrót Jezusa pod opieką Józefa, przybranego ojca, z Egiptu do Ziemi Obiecanej.

Niezależnie od tego, której z tych opcji da się pierwszeństwo (wszystkie są do przyjęcia), należy stwierdzić, że każda z nich bierze pod uwagę wpływ aspektów teologicznych na kompozycję Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa, w której przekazał nam Mateusz swoje refleksje popaschalne nad tym historycznym wydarzeniem, jakim było pojawienie się Jezusa z Nazaretu. Wydaje się, że pragnie on odpowiedzieć przede wszystkim na pytania: Kim jest Jezus z Nazaretu? Po co przyszedł na ten świat? I dzięki wyjątkowej metodzie interpretacyjnej, jaką zastosował, można zobaczyć w dziecięciu Jezus osobę Emmanuela: „Stało się to wszystko, aby się wypełniło słowo Pańskie” (1,22-23); spełnienie się planów Bożych, objawionych prorokom, historia Jezusa-Mesjasza to wypełnienie się zapowiedzi i obietnic proroków („bo tak zostało napisane przez proroka” (2,5), „spełniły się słowa proroka” (2,17), „miało się spełnić słowo proroków” (2,23). W Ewangelii Dzieciństwa mocno akcentowana jest teologia wypełnienia – z przyjściem Jezusa wypełnił się czas. W Mt 1–2 historia Jezusa jest eschatologicznym wypełnieniem obietnic Bożych, danych ludowi wybranemu. Jezus jest zapowiedzianym potomkiem Dawida²⁰.

Niewątpliwie w dziecięcym życiu Jezusa dostrzec można początek, punkt wyjściowy, Jego wielkiej misji i zarys dzieła, jakiego dokonał. Powiedział nam o tym autor Ewangelii w świetle wydarzeń paschalnych, na podstawie Starego Testamentu i w sposób literacki właściwy tamtym czasom.

2.2. Łk 1–2

Z propozycji podziału Łk 1–2 przedstawionych zostanie pięć. F. Bovon²¹ wydziela następujące części:

1,1–4 Prolog

1,5–2,52 Narodziny Jana Chrzciciela i Mesjasza

A. Zwiastowanie narodzin Jana Chrzciciela (1,5–25)

A'. Zwiastowanie narodzin Jezusa-Mesjasza (1,26–38)

B. Spotkanie Maryi i Elżbiety (1,39–56)

C. Narodziny Jana Chrzciciela (1,57–80)

a) Narodziny (1,57–66)

b) Powitanie (1,67–80)

C'. Narodziny Jezusa-Mesjasza (2,1–40)

a) Narodziny (2,1–21)

b) Powitanie (2,22–40)

D. Jezus w świątyni (2,41–52).

²⁰ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 92–93.

²¹ F. BOVON, *Das Evangelium nach Lukas* (EKK III, 1), Zürich – Neukirchen-Vluyn 2012², s. 46–47.

W. Radl²² z kolei dokonuje następującego podziału:

- I. 1,1-4 Słowo wstępne – przedmowa
- II. 1,5-2,52 Prehistoria Ewangelii
  1. Zapowiedź narodzenia Jana (1,5-25)
  2. Zapowiedź narodzenia Jezusa (1,26-38)
  3. Odwiedziny Elżbiety przez Maryję (1,39-56)
  4. Narodziny Jana (1,57-80)
  5. Narodziny Jezusa (2,1-21)
  6. Spotkanie Jezusa z Symeonem i Anną w świątyni (2,22-40)
  7. Dwunastoletni Jezus w świątyni (2,41-52)

Inaczej proponuje W. Eckey²³:

- I. 1,1-4 Słowo wstępne – przedmowa
- II. 1,5-2,52 Prehistoria: Syn Boży Jezus, wypełnienie nadziei zbawienia Izraela
  1. Zapowiedź narodzenia Jana Zachariaszowi (1,5-25)
  2. Zapowiedź narodzenia Jezusa Maryi (1,26-38)
  3. Odwiedziny Elżbiety przez Maryję. *Magnificat* (1,39-56)
    - a) Odwiedziny Elżbiety przez Maryję (1,39-45.56)
    - b) *Magnificat* (1,46-55)
  4. Narodziny i dzieciństwo Jana. *Benedictus* (1,57-80)
    - a) Narodziny, dzieciństwo i młodość Jana (1,57-66.80)
    - b) *Benedictus* (1,67-79)
  5. Narodziny Jezusa (2,1-20)
    - a) Jak do tego doszło, że Jezus urodził się w Betlejem (2,1-7)
    - b) Aniołowie objawiają i świętują narodziny Jezusa (2,8-14)
    - c) Przyjęcie wydarzenia (2,15-20)
  6. Obrzezanie Jezusa, nadanie imienia i przedstawienie w świątyni (2,21-40)
    - a) *Nunc dimittis* (2,29b-32)
  7. Dwunastoletni Jezus w świątyni. Pierwszy znak Jego mądrości i synostwa Bożego (2,41-52).

Według W. Grundmanna²⁴ tekst Łk 1-2 można przedstawić następująco:

- I. 1,1-4 Słowo wstępne – przedmowa
- II. 1,5-2,52 Historia Dzieciństwa
  1. Zapowiedź narodzenia Jana Chrzciciela (1,5-25)
  2. Zapowiedź narodzenia Jezusa (1,26-38)

²² W. RADL, *Das Evangelium nach Lukas*, t. I, Freiburg – Basel – Wien 2003, s. V.

²³ W. ECKEY, *Das Lukasevangelium. Unter Berücksichtigung seiner Parallelen*, t. I, Neukirchen-Vluyn 2004, s. XI-XII.

²⁴ W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Lukas* (THKNT 3), Berlin 1971.

3. Odwiedziny Elżbiety przez Maryję (1,39-45)
4. *Magnificat* (1,46-56)
5. Narodziny Jana (1,57-66)
6. *Benedictus* Zachariasza (1,67-80)
7. Narodziny Jezusa Chrystusa (2,1-20)
8. Symeon i Anna – dwóch świadków (2,21-40)
9. Dwunastoletni Jezus w jedności ze Swoim Ojcem (2,41-52)

H. Langkammer²⁵ natomiast proponuje następujący podział Łukaszowej Ewangelii Dzieciństwa:

- 1,1-4 Proemium
- 1,5-2,52 Historia lub Ewangelia Dzieciństwa
  - A. Zwiastowanie narodzin Jana (1,5-25)
  - A'. Zwiastowanie narodzin Jezusa (1,26-38)
  - B. Nawiedzenie św. Elżbiety (1,39-56)
  - C. Narodziny Jana Chrzciciela (1,57-80)
    - a) Narodziny (1,57-66)
    - b) Hymn dziękczynny (1,67-80)
  - C'. Narodziny Jezusa (2,1-40)
    - a) Narodziny (2,1-21)
    - b) Hymny dziękczynne (2,22-40)
  - D. Jezus w świątyni (2,41-52)

Dokonując analizy kompozycji tekstu Łk 1-2, zauważyć można występujące w niej dwa cykle. Jeden – mówiący o Janie Chrzcicielu, drugi – o Jezusie. Ułożone są one chronologicznie w taki sposób, że poruszone w tej narracji tematy wykazują strukturę paralelną²⁶. Według W. Eckey'a²⁷ przedstawia się to, następująco:

Zapowiedzi (angelofanie)	
Jan (1,5-23)	Jezus (1,26-38)
w. 5-10	w. 26-27
w. 11	w. 28
w. 12	w. 29
w. 13	w. 30

²⁵ H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz* (BLub), Lublin 2005, s. 42. Odnośnie do Łk 2,1-20 zob. A. DYNIAK, *Chwała Boga przychodzącego na świat. Rozważania nad perykopą Łk 2,1-20*, w: W. CHROSTOWSKI (red.), *Patrzmy na Jezusa, który nam w wierze przewodzi*, Warszawa 2012, s. 109-111.

²⁶ F. GRYGLEWICZ, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz* (PNT III/3), Poznań – Warszawa 1974, s. 81-82.

²⁷ W. ECKEY, *Das Lukasevangelium*, s. 65-67.

w. 13	w. 31
w. 13	w. 31
w. 15	w. 32
w. 18	w. 34
w. 19	w. 35
w. 20	w. 36
w. 22	w. 38
w. 23	w. 38

Potwierdzenie zapowiedzi

(spotkanie Maryi z Elżbietą – paralelizm personalny)

Jan (1,24-25)	Jezus (1,39-56)
w. 24	w. 41-44
w. 25	w. 46-55

Magnificat (Łk 1,46-55) to punkt centralny i cel tej części Ewangelii Dzieciństwa, która mówi o zapowiedzi narodzin Jana i Jezusa²⁸.

Narodziny

Jan (1,57-58)	Jezus (2,1-20)
w. 57	w. 1-7
	w. 8-12.13-14
w. 58	w. 18.19.20

Obrzezanie Jezusa, nadanie imienia i zapowiedź znaczenie Dziecka

Jan (1,59-80)	Jezus (2,21-52)
w. 59-64	w. 21
w. 65-66	w. 22-38
w. 68-79	w. 29-35.38
w. 68-75	w. 29-32
w. 76-79	w. 34-35.38
w. 80a	w. 40
w. 41-50	
w. 80b	w. 51a.51b
	w. 52

Każdemu opowiadaniu towarzyszy komentarz interpretacyjny. W związku z relacją o Janie Chrzcicielu jest to hymn *Benedictus* (Łk 1,67-79) z akcentem chrystocentrycz-

²⁸ *Tamże*, s. 64.

nym²⁹, a odnośnie do Jezusa – słowa aniołów (Łk 2,8-14), starca Symeona i prorokini Anny (Łk 2,29-38)³⁰. Paralelizm zachodzi także pomiędzy relacją o latach dziecięcych, wzrastania. W przypadku Jana jest to relacja krótka, wspominająca przygotowanie do publicznej działalności (w. 80), w przypadku Jezusa jest to przekaz dłuższy, zakończony narracją o dwunastoletnim Jezusie w świątyni jerozolimskiej (w. 30-52).

Dokonując analizy struktury Łk 1–2, można dostrzec ingerencję redaktora w materiał zaczerpnięty z tradycji. Miał on swoją wizję przedstawienia wydarzeń z dzieciństwa Jana Chrzciciela i Jezusa. Pragnie je połączyć – czyni to poprzez wzmiankę o odwiedzinach Elżbiety przez Maryję. Można powiedzieć, że nie tyle interesuje go chronologia następująca (zwiastowanie + narodziny), ile chronologia koordynacyjna (zwiastowanie = zwiastowaniu; narodziny = narodzinom)³¹. Łukasz dzieląc całość na dwie części, na dwa wydarzenia – Jan i Jezus – uzyskał dwa symetryczne bloki tematyczne. Stanowią je fragmenty 1,5-25 i 1,26-38 oraz 1,57-66 i 2,1-40. Pierwszą część kończy spotkanie Maryi i Elżbiety, a druga otrzymuje swoje zakończenie w opowiadaniu o dwunastoletnim Jezusie w świątyni (2,41-52)³².

Należy wspomnieć także o funkcji Jerozolimy-Jeruzalem u Łukasza. Najczęściej w Nowym Testamencie Jerozolima wspomniana jest w trzeciej Ewangelii. I to w znakomitej większości przypadków w formie hebraizującej i sakralnej, czyli w formie „Jeruzalem” Natomiast „Jerozolima” to forma hellenistyczna w znaczeniu geograficzno-politycznym. Autor trzeciej Ewangelii zaczyna i kończy swoje dzieło w Jerozolimie, prowadzi wątek narracyjny „od Jeruzalem do Jeruzalem” To miasto ma dla Łukasza ważne znaczenie teologiczne. I to „od Jeruzalem do Jeruzalem” obecne jest także w Ewangelii Dzieciństwa. Ten fragment rozpoczyna się w świątyni jerozolimskiej – zwiastowanie Zachariaszowi (1,5-25) i kończy się w niej – znalezienie Jezusa w świątyni (2,41-52). Dla Łukasza Jeruzalem to miejsce najważniejszych wydarzeń zbawczych³³.

Tekst Łk 1–2 należy do *Sondergut* Łk przyjętym z tradycji³⁴. Jednak trudno powiedzieć, gdzie zrodziła się tradycja o narodzinach Jezusa, łącznie ze zwiastowaniem, nawiedzeniem i sceną w świątyni³⁵. Natomiast można powiedzieć, że Łukasz dokonał połączenia przekazu tradycji o Janie Chrzcicielu z przekazem o narodzeniu Jezusa, stawiając już na tym etapie Ewangelii Jana Chrzciciela w odpowiedniej relacji do Jezusa Chrystusa³⁶. Jan jest zapowiedziany jako „Wielki wobec Pana”

²⁹ W. ECKEY, *Das Lukasevangelium*, s. 120n.

³⁰ *Tamże*, s. 156n.

³¹ H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Łukasza*, s. 41–42.

³² W. ECKEY, *Das Lukasevangelium*, s. 64–65; H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Łukasza*, s. 41.

³³ W. RADL, *Das Evangelium nach Lukas*, s. 39.

³⁴ *Tamże*, s. 10–11; H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Łukasza*, s. 42.

³⁵ *Tamże*, s. 42–43.

³⁶ *Tamże*, s. 43.

(1,15) i „Prorok Najwyższego” (1,76), natomiast Jezus – jako „Wielki i Syn Najwyższego” (1,32), „Syn Boga” (1,35), „Zbawca, Mesjasz, Pan” (2,11).

3. Historyczność narracji o pochodzeniu i początkach ziemskiego życia Jezusa

Biorąc pod uwagę najnowsze badania i dokumenty Kościoła, a zwłaszcza dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*, w Ewangelii Dzieciństwa należy zauważyć podstawowe fakty historyczne dotyczące narodzenia i dzieciństwa Jezusa. Do podstawowych faktów historycznych współcześni egzegeci katoliccy zaliczają następujące wydarzenia:

- (1) Zaślubiny Maryi z Józefem (Mt 1,1; Łk 1,32).
- (2) Pochodzenie Jezusa z rodu Dawida (Mt 1,1; Łk 1,32).
- (3) Objawienie imienia Jezus (Mt 2,21; Łk 1,27).
- (4) Dziewicze poczęcie i narodzenie (Mt 1,18-23; Łk 1,26-30).
- (5) Narodzenie Jezusa z Maryi (Mt 1,21.23-25; Łk 1,31; 2,6).
- (6) Betlejem jako miejsce urodzenia (Mt 2,1-5; Łk 2,11).
- (7) Nazaret jako miejsce zamieszkania (Mt 2,25; Łk 2,39).
- (8) Fakt zwiastowania (niekoniecznie jednak literacki sposób prezentacji tego wydarzenia przez Łukasza).
- (9) Główne postacie i ich charakterystyka: Jezus, Józef, Maryja, Herod. Charakterystyka Heroda zgodna jest z tym, co o nim mówią źródła pozabiblijne.
- (10) Wątek geograficzno-topograficzny: Jeruzalem, Betlejem, Nazaret³⁷.

Odnosnie do innych fragmentów, które spotykamy u Mateusza warto przytoczyć słowa J. Homerskiego:

Opowiedziane przez ewangelistę epizody, jak zjawienie się magów, ucieczka do Egiptu, rzeź niewinnych chłopców betlejemskich, a nawet pojawienie się gwiazdy można uznać za niehistoryczne, jeżeli poza racjami literackimi istnieją obiektywne dowody, że szczególnie te absolutnie nie mogły mieć miejsca. Otóż żaden z wyżej wymienionych epizodów podanych przez ewangelistę nie jest wystarczająco udokumentowany, ale równocześnie ich kontekst historyczny i teologiczny jest na tyle oczywisty, że prawdopodobieństwa ich istnienia niepodobna wykluczyć³⁸.

Do ustalenia tych faktów egzegeci doszli przede wszystkim przez porównanie obu przekazów³⁹. Są między nimi różnice: u Mateusza 1–2 brak wzmianki o Janie Chrzcicielu.

³⁷ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 89–90.

³⁸ *Teologiczne aspekty kompozycji literackiej Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa*, s. 52.

³⁹ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 90.

cielu, u Łukasza 1–2 brak fragmentów o przybyciu mędrców ze wschodu, ucieczce do Egiptu, rzezi niemowląt i powrotu do Nazaretu⁴⁰. Stąd wniosek: opisy opierają się na różnych tradycjach, na różnym *Sondergut*. Mimo tego, jak twierdzą egzegeci, u podstaw obu opowiadań leży wspólny element, który pozwala wnosić o historycznej autentyczności opisanych w nich faktów⁴¹.

W ustalaniu autentyczności wydarzeń nie bez znaczenia jest także porównanie Ewangelii Dzieciństwa z pozabiblijnymi źródłami historycznymi, głównie tłem historycznym, religijnym i społecznym tamtych czasów. Przeprowadzone w tej materii badania, także przez historyków żydowskich, pozwalają stwierdzić, że Ewangelie Dzieciństwa są doskonale zgodne ze swoim autentycznym środowiskiem i tłem⁴². Słusznie zauważa J. Kudasiewicz, że „Ewangelie Dzieciństwa nie są legendą ani historią w sensie kronikarskim, ani tylko teologią, ani też czystym midraszem. Są po prostu Ewangelią, tj. jedyną w swoim rodzaju syntezą faktu i teologii”⁴³.

Kończąc warto jako konkluzję przytoczyć słowa z dokumentu *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*:

Ewangelie Dzieciństwa według św. Mateusza i św. Łukasza są wprowadzeniem do zasadniczej części ich dzieł i pokazują, jak to, co się manifestuje w życiu i działalności Jezusa, jest związane z Jego pochodzeniem. Poprzez to opowiadanie oraz tytuły przypisywane Jezusowi Ewangelie ukazują relację Jezusa z Bogiem, Jego zbawczą misję, Jego uniwersalną rolę, przepowiadają Jego pełne cierpienia przeznaczenie oraz Jego zakorzenienie w historii Boga i Jego ludu, Izraela⁴⁴.

Biorąc pod uwagę różnice i zbieżności, które znajdujemy w Ewangeliach Dzieciństwa dwóch ewangelistów, należy podkreślić, że objawienie zbawcze zawiera się w tym, co dotyczy osoby Jezusa, Jego relacji do historii Izraela i do świata, jako wprowadzenie i zobrazowanie Jego zbawczego dzieła, opowiedzianego później w Ewangeliach. Różnice, które częściowo mogą zostać zharmonizowane, odnoszą się do aspektów drugorzędnych w stosunku do centralnej roli osoby Jezusa, Syna Bożego i Zbawiciela ludzi – to przesłanie jest wspólne dla obu ewangelistów⁴⁵.

⁴⁰ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*, s. 188–189.

⁴¹ W. TRILLING, *Christusverkündigung in den synoptischen Evangelien*, Leipzig 1968, s. 15n.

⁴² W. RADL, *Das Evangelium nach Lukas*, s. 41.

⁴³ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 92.

⁴⁴ PAPIESKA KOMISJA BIBLIJNA, *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*, s. 190.

⁴⁵ *Tamże*, s. 192.